

ДА ЛИ ЋЕ СРПСКИ АСТРОНАУТИ ЧИТАТИ АНДРИЋА?

(*Свети Сава* [приредио Томислав Јовановић]; *Једноставни облици народне књижевности* [приредила Марија Клеут]; *Доситеј Обрадовић* [приредила Мирјана Д. Стефановић]; *Јован Стерија Поповић* [приредио Сава Дамјанов]; *Петар II Петровић Његош* [приредио Миро Вуксановић]; *Борисав Станковић* [приредио Марко Недић]; *Иво Андрић I* [приредио Славко Гордић]; *Милош Црњански I* [приредио Миливој Ненин]; *Антологија српског песништва* [Миодраг Павловић]; *Поезија Дубровника и Боке Которске* [Злата Бојовић], Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010)

Морам признати да сам писање овог приказа почео под утиском прилично мучне јавне расправе, током које су велеучени жреци ресорног попечитељства покушали да нас увере како српским читаоцима уопште није потребна *Антологијска едиција Десет векова српске књижевности*. Из многобројних саопштења и јавних обраћања кочићевске главате господе, посебно се издваја сасвим разумно објашњење да ће због светске економске кризе (СЕКА), која годинама дави васколики српски национ попут вампира Саве Савановића, држава новчано помагати само релевантне пројекте. Суочен са овако рационалним образложењем представника мајчински брижне и штедљиве сербске власти, спознао сам колико је било себично моје књишко задовољство, којим сам био обузет након што сам први пут сазнао за подухват Издавачког центра Матице српске. Захваљујући чињеници да живимо у домановићевској земљи невиђених чуда, моја покајничка скрушеност била је убрзо уздрмана информацијом да ће наша вољена отаџбина ускоро добити своју прву свемирску агенцију. Уместо пригодног учешћа у колективној екстази, због тога што ће северна хемисфера на Марсу постати део обновљеног Душановог царства, почео сам да сумњам у претходно наведена тумачења главате господе, која су ме навела да поверујем како ће будућим србонаутима (предлажем да то буде службени назив за српске астронауте!) књижевна дела из едиције *Десет векова српске књижевности* бити само непотребан баласт на путовању у светлу будућност. Наиме, заиста ми је тешко да и даље верујем у објашњење о великој беспарици, посебно ако наша грехом неукаљана власт заиста планира сеобу Србаља у свемир. С обзиром на неоспорне компетенције десеторо приређивача и антологичара, сматрам да би било разумно претпоставити како је управо избор најзначајнијих српских писаца разлог због којег је део наше јевропејски опредељене јавности почео да баца немилостиве погледе на целу едицију. Мада су дела Светог Саве настала у тренутку када је наша

вољена јевропска престоница била само мусава фламанска недођија, не би требало сметнути с ума да се одређена промишљања и поступци Немањиног сина никако не уклапају у модерне реформске стандарде нашег друштва.¹ Наиме, веома ми је непријатно што морам да подсетим читаоце овог приказа како је у 23. глави *Хиландарског типика* означен као непримерен сваки сујетан и празан разговор. Подједнако је проблематична и 26. глава, у којој је Свети Сава недвосмислено ставио до знања да би неуки требало да се повинују образованим.² Признајем да ме је низ забрињавајућих асоцијација довео до закључка како би језгровите одредбе из манастирског типика могле данас бити (зло)употребљене као оштра критика евроинтеграцијског новоговора, односно несувислим англицизмима испуњеног метајезика који омогућава изговарање глупости на веома отмен начин. Лични ставови Светог Саве о одређеним догађајима на простору југоисточне Европе, не делују ништа мање контроверзно. Прецизније, није лако пренебрегнути проблемску суштину одређених фрагмената из *Житија светог Симеона*, који наводе на закључак да први српски архиепископ уопште није одобравао варварско пустошење Константинопоља, за које су били одговорни западни крсташи.³ Згроженом Светом Сави је очигледно недостајала јасна политичка визија, која би му омогућила да схвати како ће нас у светлу будућност одвести процес интеграције са латинским Западом, а не сентиментална везаност за византијски Исток. Упркос крајње безазленом наслову књиге, одређена поглавља из *Једноставних облика народне књижевности* могла би представљати веома опасно оруђе у рукама вечито незадовољног српског гласачког тела.⁴ Након упознавања са давно заборављеним вештинама предака, пажљивим читаоцима ове књиге могло би пасти на памет да новостечена знања о малим фолклорним формама испробају на представницима наше законодавне власти. Захваљујући редовним преносима скупштинских седница, новопеченим експертима за кратке народне умотворине било би довољно да укључе своје телевизијске пријемнике па да ступе у контакт са исходиштем својих фрустрација. Овоземаљским невољама неоптерећени народни депутати уопште не би били свесни да им изнервирано грађанство упућује клетве попут:

¹ Избор приређивача Томислава Јовановића обухвата ова дела: *Оснивачка повеља манастира Хиландара, Карејски типик, Хиландарски типик, Указ за држање псалтира, Служба светом Симеону, Житије светог Симеона, Студенички типик* (изводи), *Писмо студеничком игуману Спиридону, Житије светог Симеона* (у српско-словенској транскрипцији).

² *Свети Сава*, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010, стр. 51–52.

³ “И док проведох ту осам година, настадоше многи метежи у крају том, јер прођоше Латини и заузеше Цариград, бившу Грчку земљу, чак и до нас, и улегоше и ту у свето место. Велики, дакле, метеж беше.” *Свети Сава*, исто, стр. 93.

⁴ Избор приређивача Марије Клеут представљен је у оквиру пет великих поглавља: *Бајање и чарање, Загонетке, Питалице, Пословице, У обичај узете речи*.

Дао ти Бог хиљаду паса, па сви ћутали, а ти сам трчао око куће и лајао! или Дао ти Бог дукат од сто ока, па нити га могао носити ни трошити, већ седео крај њега и просио!⁵ С обзиром на чињеницу да ће *Једноставни облици народне књижевности* привући велику пажњу читалачке публике, наведени парапсихолошки експеримент могао би довести до драстичног проређивања корисника скупштинског ресторана. Нажалост, број поузданих доказа о субверзивној природи ове књиге није занемарљив. Замислите само шта би се догодило да је америчка државна секретарка, током свог недавног боравка у београдском *Хајату*, чула неку одважну српску собарицу како јој иза леђа мрмља: *Гди ћаво не може, онде бабу пошље*.⁶ Није неразумно претпоставити да би – након захтева мадам Хилари да јој преводилачка служба растумачи необичну српску пословицу – наша баксузна земља била (поново) доведена на ивицу истребљења. Књига *Поезија Дубровника и Боке Которске* представља један од најбољих примера у којој мери посао књижевног историчара и антологичара може бити не само напоран, него и незахвалан, нарочито када постоји ризик да резултати мукотрпног рада буду изложени критици „национално освешћених“ квазистручњака, који су своја знања о књижевности ренесансе и барока вероватно стекли током целовечерњег претраживања Википедије.⁷ Наиме, веома је тешко занемарити чињеницу да је тумачење поезије старијих епоха са подручја Дубровника и Боке Которске, током претходних двадесетак година било често препуштено политички подобним пискаралима (српским и хрватским), чија се мудрост исцрпљивала у педантном раздвајању „наших“ од „њихових“ песника. Нажалост, непрестано се губило из вида да су дубровачким песницима попут Шишка Менчетића и Мавра Ветрановића загорски сељаци били блиски колико и влашке врачаре из источне Србије. Искрено се надам да *Поезија Дубровника и Боке Которске* представља својеврсно огледало наше будућности, односно гаранцију да ће расправе о лепоти љубавне лирике дубровачких госпара коначно потиснути у заборав

⁵ *Једноставни облици народне књижевности*, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010, стр. 34.

⁶ Исто, стр. 93.

⁷ Избором приређивача Злате Бојовић обухваћени су: Шишко Менчетић, Џоре Држић, Марин Кристићевић, Мавро Ветрановић, Мато Хиспани, Никола Наљешковић, Марин Држић, Никола Димитровић, Антун Сасин, Мароје Мажибрадић, Савко Бобаљевић, Динко Рањина, Андрија Чубрановић, Михо Бунић Бабулиновић, Доминко Златарић, Паскоје Примовић, Хорације Мажибрадић, Стијепо Ђурђевић, Циво Гундулић, Циво Бунић, Франо Бобаљевић, Џоно Палмотић, Владислав Менчетић, Никола Бунић, Баро Бетера, Антун Глеђевић, Џоно Растић, Игњат Ђурђевић, Франо Лалић, Андрија Паули, Аница Бошковић, Никола Марчи, Пијерко Сорковичић, Петар Башић, Ђуро Хица, Марин Златарић, Марко Бруеревић, Јероним Пима, Вицко Болица Кокољић, Андрија Змајевић, Трипо Скура, Вицко Скура, Иван Крушала, Лука Буровић, Иван Антун Ненадић, Непознати песник из Доброте, Непознати песник, Антун Којовић и Мирослав Зановић.

успомену на балканске туче око сеоске међе. Животопис Доситеја Обрадовића веома јасно указује због чега је наш први министар просвете поштован као један од најумнијих Срба свога времена. Ипак, јавна расправа о школовању славног српског просветитеља, могла би нанети озбиљан ударац грандиозној реформи нашег високообразовног система.⁸ Читаоце Доситејевог дела *Живот и прикљученија [II]* подсећам на фрагмент у којем је аутор поносно истакао како је током школовања у Смирни за кратко време савладао грчки језик.⁹ Нажалост, *сербски Сократ* није понудио никакву егзактну потврду о свом успеху у чувеној грчкој школи, која би била компатибилна са врхунским цивилизацијским достигнућем, познатим под називом европски систем преноса бодова (ЕСПБ). Због тога ће будуће генерације проучавалаца Доситејевог живота и стваралаштва морати да потраже одговоре на три изузетно важна питања: да ли је Доситеј током школовања у Смирни прикупио 180 или 240 бодова? ко је у студентској служби Универзитета у Халеу био задужен за еквиваленцију студијских програма? да ли су предавања професора Еберхарда била организована у оквиру мастерских или докторских студија? – Улога Доситеја Обрадовића у оснивању Велике школе подједнако је контроверзна. Између осталог, потпуно је неприхватљива чињеница да је Београдски универзитет уписао студенте пре него што су студијски програми били званично акредитовани. Овако озбиљан пропуст не може бити оправдан ни тешком политичком ситуацијом у тадашњој Србији јер је проблем са издавањем лиценце могао бити разрешен ангажовањем страног рецензента, попут реномираног стручњака за српско питање, Сулејман паше Скопљака. Јован Стерија Поповић сигурно није могао ни наслутити да ће *Календари Винка Лозића* једнога дана представљати озбиљно ниподаштавање рада храбрих боркиња за родну равноправност.¹⁰ Наиме, наш славни комедиограф се у више наврата дрзнуо да изнесе крајње мизогино тумачење узрока који доводе до свађа између супружника, према којем део одговорности за стварање

⁸ Избором приређивача Мирјане Д. Стефановић обухваћена су дела: *Мала буквица, Ижица, Христоитија сиреч благи обичаји, Венац од алфавита, [Писмо Харалампију], Живот и прикљученија I, Живот и прикљученија [II], Совети здраваго разума, Басне, Собраније разних и[а]равоучителних вештеј, Мезимац, Песме, Писма, [Из тестамент]*.

⁹ “У овако милом друштву, у четири-пет месеци могао сам ласно беседити; а како получим ласност у простом језику, јелински ми је било врло удобно. Псалтир и све церковне књиге, то сам све са славенскога совершенно разумевати могао; и тако на концу једне године нађем се напреднији него други који су три и четири године пре мене почели.“ *Доситеј Обрадовић*, Издавачки центар Магице српске, Нови Сад, 2010, стр. 146.

¹⁰ Избором приређивача Саве Дамјанова обухваћена су дела: *Роман без романа, Кратка проза (Нови забавни календар, Винка Лозића други забавни календар, Веселак за годину 1835, Милобруке), Даворје, Весела позорја (Лажа и паралажа, Тврдица, Судбина једнога разума, Родољупци), Жалостно позорје (Невиност или Светислав и Милева)*.

конфликтних ситуација сnose наше драге жене.¹¹ Без обзира што је Стерија у подједнакој мери исмевао типично мушке мане, бојим се да *сочинитељ* врхунских литерарних остварења, попут *Романа без романа* и *Даворја*, данас представља непримерен поетски и морално-етички узор за све писце који покушавају да привуку пажњу друштва склеротичних шведских аматера. Потенцијални лауреати Нобелове награде за књижевност никако не би требало да се угледају на ауторе попут Стерије, Борхеса и Милорада Павића, који су очигледно превише озбиљно схватили уметност писане речи. Уместо ослањања на велике претходнике, данас је много исплативије усмеравати стваралачку енергију на промишљање политички коректних цивилизацијских изазова, попут рециклирања отпадака и умањивања ефеката глобалног отопљавања на сексуални живот белих медведа. Када смо већ код белих медведа, сваки сусрет са текстом Стеријиних *Родољубаца* у мени обнавља наивну наду да ће макар једном српском тајкуну застати кост у грлу од сцене у којој лик честитог грађанина Гавриловића осуђује срамно понашање политичко-финансијске елите српског народа.¹² Стваралаштво умног цетињског владике могло би се веома лако наћи на удару критика све бројнијих експерата за политичку коректност, посебно због тога што еклатантна верска нетрпељивост Његошевих јунака представља много озбиљнији проблем од Стеријиних шаљивих женомрзачких коментара. Пажљиви читаоци *Горског вијенца* вероватно ће претпоставити да је моје запажање иницирано гномским исказима ликова попут кнеза Јанка, Вука Мићуновића и разиграног ловћенског Тиресије, игумана Стефана.¹³ Ипак, сматрам да ће у нашој блиставој јевропској будућности много веће контроверзе изазивати филозофско-религиозни спев *Луча микрокозма*. Прецизније, Његошева крајње ригидна дефиниција зла, према којој је било какав компромис са Тамом погубан за Адама и његове потомке, могла би изазвати подсмех наших рафинираних западних пријатеља.¹⁴ Управо

¹¹ “Која год жена од мужа, што се боја тиче, много пати, нека употреби ово средство: како се муж расрди, нека узме у уста мало фришке воде, и нек је држи онде док се муж не одсрди. Ово ако при сваком случају употребљавала буде, неће нигда бити бијена! – Питали су једнога, зашто је себи малу жену узео. Мој брате, одговори овај, кад се зло бира, треба најмање изабрати.“ *Јован Стерија Поповић*, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010, стр. 91.

¹² “Бедни народе, на кога ти спаде да се за твоју срећу брину! Они који су се на рачун твој обогатили, беже; а што ће бити с онима који не могу бежати, који су стари или болесни, о том се нико не брине. Тешко теби, народе: ти страдаш а они се радују; ти пропадаш а они се богате! – Но, судбина је наша од Косова да прошлост оплакујемо. Идем у бели свет да не гледам несрећу народа; идем да не чујем како убице свога рода, људи неваљали који су пранге носили, без свакога стида себе родољупцима називају.“ *Јован Стерија Поповић*, исто, стр. бр. 361.

¹³ Избором приређивача Мира Вуксановића обухваћена су дела: *Горски вијенац*, *Луча микрокозма*, *Лажни цар Шћепан Мали (одобрани стихови)*, *Пјесме*, *Проза*, *Писма*, *Тестамент*.

¹⁴ “Ова борба правде и неправде, / што је небо три дни колебала, / биће она са свијем ужасом / печатана на душу човјеку, / да му ропство горчи и колебље.“ *Петар II Петровић Његош*, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010, стр. 197.

због тога би под хитно требало основати државну агенцију за модернизацију најпознатијих остварења у историји српске књижевности. У тој новој (побољшаној!) верзији *Луче*, описи великог рата између Светлости и Таме били би замењени лепом причом о продуктивном дијалогу између Бога и Сатане, током којег би пали анђели као угрожена мањинска група добили сва демократска права, до тада резервисана искључиво за већинску заједницу на челу са архангелима Михајлом и Гаврилом. Поступку темељне ревизије морала би бити подвргнута и најпознатија дела Боре Станковића, попут *Нечисте крви*.¹⁵ Срећом, овај проблем би могао бити решен једноставним брисањем „ксенофобичних“ изјава јунака попут хаџи Трифуна, посебно оних у којима љутити *pater familias* оштро критикује свог сина јединца због многобројних љубавних афера са страственим Туркијама.¹⁶ Ништа мање непримерено није тумачење узрока смрти газда Марка који је, попут својих комшија исписника, веровао да би новој снахи требало да пожели добродошлицу тако што ће је силовати. Наиме, за убиство Софкиног свекра је – без икаквих конкретних доказа или барем признања сведока сарадника – оптужен припадник друге етничке заједнице, Ахмет Арнаутин.¹⁷ Ипак, потпуно уклањање ове драматичне епизоде могло би допринети развијању теорије о постојању мистериозног левантинског уточишта за емоционално незреле ликове попут газда Марка, ефенди Мите (*Нечиста крв*), Јовче (*Јовча*) и Миткета (*Коштана*), у које се размажени мамини синови повлаче након што упропасте своје породице. Услед тога би „креативне“ захвате требало ограничити на увођење маштовитих приповедачких коментара, у којима би Марков убица био похваљен као одлучни противник варварског свадбеног обичаја. Прихватање пажљиво умивеног јевропског идентитета било би у великој мери олакшано када би се наш сумњичави национ угледао на позитивне примере из стваралаштва Милоша Црњанског, посебно због тога што је слика Запада у *Писмима из Француске* и *Љубави у Тоскани* заснована на личном искуству аутора, а не на фантазмагоричним романтичарским стереотипима о лукавим Латинима.¹⁸ Међутим, свест о сопственом пореклу код непредвидивог Црњанског долази до пуног изражаја управо у тренутку када читалац поверује да се путописац потпуно препустио уживању у

---

¹⁵ Избором приређивача Марка Недића обухваћена су дела: *Нечиста крв*, *Приповетке* (*Увела ружа*, *У виноградима*, *У ноћи*, *Нушка*, *Стари дани*, *Божји људи* [I-XXI], *Покојникова жена*, *Јовча*, *Баба Стана*, *Вечити пољубац*) и *Коштана*.

¹⁶ *Борисав Станковић*, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010, стр. 25.

¹⁷ Исто, стр. 149.

¹⁸ Избором приређивача Миливоја Ненина обухваћена су дела: *Наша небеса*, *Лирика Итаке*, *Коментари*, *Приповедна проза*, *Дневник о Чарнојевићу*, *Писма из Француске*, *Љубав у Тоскани*.

лепоти тосканског пејзажа.¹⁹ Због свега претходно наведеног, било би веома мудро не уплитати превише великог писца у процесе европских интеграција, нарочито ако се узме у обзир да би банатски Одисеј могао извући своје омамљене саплеменике из снажног загрљаја бриселских Лотофага изговарањем отрежњујуће реченице попут: *Помиловах једна врата, у зеленом и руменом камену, јер су личила на старе, рашке, двери.*²⁰ Плашим се да би ме писање пригодног афирмативног приказа *Антологије српског песништва (XI-XX век)* у великој мери изједначило са Пером писаром из Нушићеве *Госпође министарке*, односно ликом немаштовитог бирократе који се извештио у саопштавању очигледних истина.²¹ Због тога ће мој осврт на свеобухватни преглед српске поезије Миодрага Павловића бити ограничен на запажање да би ова едиција заиста била непотпуна без великог антологичарског подухвата, који заслужује да буде означен као драгоцен сведочанство о десетовековном културном и духовном континуитету „малог“ европског народа.²² На крају овог текста, желео бих очински да посаветујем виспрене партијске омладинце, који се надају да ће им отварање српске свемирске агенције обезбедити амбасадорски лагодну синекуру у некој од богатих европских метропола попут Париза или Брисела. На вашу велику жалост, веома брзо ћете сазнати да се главни истраживачки центар Европске свемирске агенције (ESA) налази у далекој Француској Гвајани. Због тога будите веома обазриви ако вам шеретулуку склон владин кадровик саопшти да ће вам, током боравка на овој егзотичној локацији, бити обезбеђен смештај попут оног који је својој многобројној клијентели нудио чувени османлијски „хотелијер“ Карађоз.²³ Ако нисте читали *Проклету авлију*, мој савет ће вам бити много разумљивији када вам саопштим да је главна историјска знаменитост јужноамеричке бестрагије „Ђавоље острво“, односно злогласна француска верзија старе цариградске тамнице. Према томе, драги моји србонаути, читајте Андрића пре него што буде прекасно.

Радослав Ераковић

¹⁹ Милош Црњански I, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010, стр. 320.

²⁰ Исто, стр. 322.

²¹ *Антологија српског песништва (XI-XX век)* [Миодраг Павловић], Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2010.

²² Ово издање *Антологије српског песништва* разликује се од претходних по томе што су први пут уврштене и песме Оскара Давича (*Слутња, Страва, Час, Хана, Излазе из мене црна покољења*).

²³ Избором приређивача Славка Гордића обухваћена су дела: *На Дрини Туприја* и *Проклета авлија*.